

Izvešće sa znanstvenog skupa »Fauna and Medieval Urban Space«

U organizaciji Srednjoeuropskoga sveučilišta u Budimpešti (CEU) i Muzeja kralja Matijaša Korvina u Višegradu, između 17. i 19. ožujka 2008. održan je znanstveni skup o životinjama u srednjovjekovnom urbanom prostoru, čiji su domaćini bile te dvije institucije. To je bio četvrti u nizu sličnih skupova pod zajedničkim nazivom »Animals as Material Culture in the Middle Ages«.

Interdisciplinarnost ovog znanstvenog skupa ogleda se ponajviše u činjenici da su se pozivu odazvali s jedne strane zooarheolozi, a s druge strane, nazovimo ih tako, klasični historičari, tj. oni koji građu za svoje studije crpu uglavnom iz pisanih povijesnih vrela, a tek zatim iz arheoloških, povijesnoumjetničkih i dr. Arheolozi su bili mnogo konkretniji i donijeli su izvještaje s terena po cijeloj Europi, a povjesničari su se više bavili simboličkim reprezentacijama životinja u mentalitetu srednjovjekovnog čovjeka.

Skup je pozdravnom riječju otvorio pročelnik Odjela za srednjovjekovne studije CEU, profesor György Geréby, nakon čega je uvodno predavanje o međuovisnostima ljudi i životinja tijekom povijesti održala bioarheologinja sa Srednjoeuropskog sveučilišta Alice Choyke, dotaknuvši se pritom nekih strogo arheoloških pojmova kako bi s njima upoznala sve sudionike skupa. Najvažniji od tih pojmova je tafonomija životinjskih ostataka, a odnosi se na sve što se događa sa životinjskim ostacima post mortem i utjecalo je na oblik u kojemu su oni došli do nas (npr., prerada kosti u alate, oružje, kuhanje...).

Cipranin Stephanos Eftymiadis izvijestio je o fauni u grčko-bizantskim narativnim izvorima od Herodota do Nikite Konijata. Iako se životinje rijetko spominju u izvorima koje je analizirao, one su redovno metafora za neke osobe ili događaje te su kao takve bile u službi prenošenja sustava vrijednosti tih historiografa, zbog čega se na njihov spomen treba uvijek gledati u figurativnom smislu.

Budući da su životinjama u urbanom prostoru pridavani kulturalni atributi, nalazimo ih kao motive u raznim umjetničkim djelima i arhitekturi. Upravo je takvu analizu na primjeru kasnosrednjovjekovnih francuskih gradova dala Brigitte Resl iz Liverpoola, dok je arheolog Frank Salvatori sa Sveučilišta u Sieni prezentirao alfanumeričku bazu podataka o arheozoološkoj baštini Italije. Takav pristup nalazima omogućava široku primjenu statističkih metoda koje se, pak, neizbježno sudaraju s određenim ograničenjima (npr., statistički relevantan uzorak postoji samo za sisavce, a nalaza životinja iz ostalih razreda jednostavno je premalo, djelomično i zbog primijenjenih tehnika iskopavanja). Salvatori je iz baze ekstrahirao podatke o životinjskim ostacima u arheološkim slojevima gradova, ali neke općenitije zaključke bilo je nemoguće izvući zbog preširoke dijakronije (od kasne antike do 15. stoljeća), heterogenosti životinjskih nalaza i samih gradova u kojima su pronađeni. Dobra je vijest to što će ta baza uskoro biti dostupna na internetskim stranicama njegova sveučilišta.

Slijedilo je izlaganje Briony Atchinson sa Sveučilišta St. Andrews o ljudima koji su u srednjovjekovnim gradovima brinuli o životinjama u vlasništvu plemstva, a zatim predavanje Estonke Anu Mänd o životinjama kao darovima u srednjovjekovnoj Livoniji. Bilo je zanimljivo

čuti kako su životinje i te kako zastupljene u strukturi srednjovjekovnih darova, čak rame uz rame sa skupocjenim metalnim predmetima, te kako su im katkad bile pridavane određene kršćanske vrline kako bi se povećala njihova vrijednost u očima primatelja dara.

Aleks Pluskowski sa Sveučilišta u Readingu u svom je izlaganju o divljim sisavcima u srednjovjekovnim gradovima pokušao odgovoriti na pitanje koliko je grad u srednjem vijeku zapravo izdvojen iz svojeg okoliša. Kao indikator za to poslužila mu je upravo prisutnost divljih sisavaca unutar urbanog ekosustava, koji inače čine životinje pod čovjekovom bliskom kontrolom, ali i vrste kojima odgovara urbani ambijent (štakori, golubi, vrane...). Za taj njegov koncept gradskog identiteta veoma je važan pojam ekološkog reda, a potvrdu za to nalazi i u pisanim izvorima. Napuštanje grada u srednjovjekovnim je izvorima redovito popraćeno opisima kako u grad ulaze divlje životinje, i to od štakora, preko vukova do medvjeda, a rezultat je upravo izostanak ekološkog reda.

Irska arheologinja Fiona Beglane izvijestila je o slučaju s istraživanja srednjovjekovnoga irskoga grada Trima kada su iskapanja otkrila jednu naizgled tipičnu ostavu životinjskih kostiju, koja je, kao i mnoge druge, nastala radom gradskih mesara i obrtnika. Tom je prilikom pronađen i vrlo neobičan skup koji se gotovo isključivo sastojao od kostiju svinjskih nogu. Fiona Beglane je pokušala to interpretirati referirajući se na spoznaje o srednjovjekovnom i današnjem mesarstvu i kulinarstvu te je potaknula sudionike skupa da i sami pokušaju s nekog drugog stajališta interpretirati taj nalaz.

Prvi dan skupa zaključila je Tara-Jane Sutcliff sa Sveučilišta York predstavljajući svoga projekta proučavanja životinjskih prinosa u anglosaskim grobovima.

Dva mlada rumunjska postdiplomca s CEU otvorila su drugi dan skupa. Cristian Gaspar bavio se temom zvijeri u urbanom prostoru kasnoantičkoga Rimskog Carstva i prikazao kako je sponzoriranje priredbi poput borbi zvijeri (venationes) bilo zaštitni znak tadašnje urbane elite i način njezina samopotvrđivanja. Kako su u crkvenom diskursu borbe zvijeri bile redovito osuđivane, tako im je prema kraju antike prijetila propast zbog osiromašenja rimske urbane elite i njezine sve izraženije kristijanizacije. Florin Leonte je, pak, na primjeru jednog bizantskog pjesnika prikazao kako su životinje u vidu metafora upotrebljavane u tekstovima kojima se prenosila određena politička poruka.

Jedini hrvatski predstavnik na ovom skupu, Hrvoje Kekez iz Hrvatskog instituta za povijest, održao je zapaženo predavanje o životinjama u srednjovjekovnim statutima dalmatinskih komunalnih gradova. Njegovo je izlaganje, u kojemu je rasvijetlio statutarnu regulativu kojom su uređena pitanja držanja i trgovine životinjama u urbanom prostoru, izazvalo živu raspravu među sudionicima, od kojih su neki iskazali zavidno poznavanje srednjovjekovne Dalmacije.

Profesor Gerhard Jaritz (CEU), kojega smo u Zagrebu imali priliku slušati na priredbi *Dies historiae* 13. prosinca 2007., u svom se referatu pozabavio fenomenom pasa u crkvama. Ta pojava ima dugačku povijest i o njoj svjedoče mnoge poslovice srednjovjekovnog postanka koje tematiziraju taj fenomen kao nešto loše te psa i crkvu kao nešto nespojivo, a i u mnogim moralizatorskim spisima i likovnim prikazima srednjeg vijeka ta je pojava uzimana kao paradigma smetnji u crkvi.

Talijanski arheolozi Antonietta Buglione, Giovanni de Venuto i Sara Santoro, koji iskapaju srednjovjekovni Drač, podnijeli su svoj izvještaj o ostacima faune s tog lokaliteta, nakon čega je vrlo zanimljivo izlaganje o životinjama u urbanim kućanstvima srednjovjekovne Ugarske, na temelju njihova spomena u oporukama, održala Katalin Szende (CEU). Njezinu istraživačkom cilju najkorisnije su bile svećeničke oporuke zato što su detaljnije od ostalih jer se u njima nastoji točno razlučiti osobna imovina svećenika od imovine samostana, župe ili reda. Tematizirala je i carinske dokumente jer tarife koje oni iskazuju, otkrivaju koje su životinje prelazile granicu (znači da se njima trgovalo), ali i upućuju na njihovu relativnu vrijednost u odnosu na druge životinje.

Erika Gal iz Arheološkog instituta Mađarske akademije znanosti govorila je o arheološkim nalazima ptica s lokaliteta u Székelykereszturu, Vácu, Segesdu te Beču. Mark Maltby sa Sveučilišta Bournemouth izvijestio je o nalazima iz srednjovjekovnog sloja Novgoroda gdje su zbog močvarnih uvjeta organski materijali, pa čak i stare drvene strukture, iznimno dobro očuvani. Ingrid Matschinegg iz Austrijske akademije znanosti podnijela je izvješće o projektu Animalwiki - internetskoj bazi znanja o životinjama u srednjem vijeku. »U srednjovjekovnom svijetu životinje se pojavljuju u čudnim i izmiješanim oblicima koji često nisu razumljivi današnjim promatračima, ali su bili jednako stvarni ljudima toga vremena kao pilići i krave koji su ih okruživali u svakodnevnom životu«, stoji na internetskoj stranici toga vrlo zanimljivog projekta.

Domaćin trećega dana skupa bio je višegradski Muzej kralja Matijaša, čiji je dom tamošnja kraljevska palača iz 14. stoljeća. Višegrad je danas mali dunavski grad blizu granice sa Slovačkom, a nekad je bio prijestolnica ugarskih kraljeva, počevši od Karla Anžuvina koji je svoj dvor ondje preselio iz Temišvara 1323. godine. Sve do kraja 15. stoljeća ondje je ostao dvor ugarskih kraljeva, a sam se grad iz malog naselja pretvorio u uporište iz kojeg je kralj kontrolirao Dunav od Ostrogon do Budima.

Neki pisani izvori, među kojima je najupečatljiviji opis ostrogonskog nadbiskupa iz prve polovice 16. stoljeća, svjedoče o zapanjujućoj veličini i ljepoti vrtova višegradske kraljevske palače. Stoga je u novije vrijeme donesena odluka o rekonstrukciji tih vrtova pa su 1993. pokrenuta opsežna iskapanja, pri kojima su primjenjivane gotovo sve metode arheologije okoliša. Činjenica da se trenutačno čeka još samo na rekonstrukciju sjevernog vrta čini Višegrad pogodnim mjestom za domaćinstvo skupa koji i sam tematizira okoliš u srednjem vijeku.

Pozdravnu riječ sudionicima skupa uputio je direktor muzeja domaćina, dr. Mátyás Szóke, nakon čega je István Kováts iz iste ustanove izvijestio o životinjskim ostacima iz kasnosrednjovjekovnog Višegrada, stratigrafski najbolje istraženog sloja čija iskapanja traju još od 30-ih godina 20. stoljeća. Analizu istih ostataka, i to iz istih arheoloških slojeva, samo na primjeru iskapanja poduzetih na budimskom dvorcu u proteklih deset godina poduzeo je László Daróczi-Szabó iz Budimpeštanskog povijesnog muzeja.

Karl Günter Kunst s bečkog sveučilišta pokušao je odgovoriti na pitanje što je to što čini skupne nalaze životinjskih kostiju u urbanom prostoru drugačijima od takvih nalaza u ruralnom kontekstu. U gradovima nalazimo više bogatstva, veću koncentraciju obrtničkih aktivnosti i više potencijalnih konzumenata životinjskih proizvoda. Zbog toga je vjerojatnije

da ćemo u urbanim ostavama, čije postojanje dugujemo sanitarnim zahtjevima u skučenom prostoru srednjovjekovnoga grada, pronaći kosti divljih životinja ili, pak, da u jednoj ostavi ne budu nego ostaci jedne jedine vrste. Kunst upozorava na još jednu razliku: selo je najbolju stoku ostavljalo sebi, a u grad bi prodavalo uglavnom viškove ženki koje više nisu davale mlijeko. Zato su gradski nalazi stoke uglavnom od starijih životinja. No, prema kraju srednjeg vijeka nalazi su sve više oni mladih životinja, što znači da je grad postao jak eksploator tog tržišta.

Rad još jedne znanstvenice iz Austrijske akademije znanosti, Isabelle Nicke, naslovljen »Ponosan kao paun«, studija je slučaja koja se usredotočuje na prikaze paunova u urbanom kontekstu na slikama i minijaturama iz 14. i 15. stoljeća. Te šarene ptice javljaju se kao likovni motivi iz različitih razloga: vjerskih, moralizatorskih, dekorativnih, narativnih ili simboličnih (primjerice, mogu simbolizirati određenu društvenu grupu ili istaknute pojedince).

Pam Crabtree sa Sveučilišta New York na temelju arheoloških nalaza istražila je uporabu životinja u srednjovjekovnom Ipswichu, dok je Kyra Lyublyanovics svoju pozornost usmjerila prema Muhiju, jedinom u potpunosti istraženom oppidumu u Mađarskoj. Krish Seetah iz Instituta »McDonald« za arheološko istraživanje na Cambridgeu blizak je suradnik Aleksu Pluskowski s kojim dijeli i neke zajedničke interese, što je dalo naslutiti i njegovo izlaganje o raspolaganju životinjskim otpadom u urbanom okolišu. Posljednji referat na skupu održala je Luminita Bejanaru sa Sveučilišta »Alexandru Ioan Cuza« u Jašiju. Njezina tema bili su načini iskorištavanja životinjskih resursa u gradskim naseljima srednjovjekovne Moldavije.

Zvijezda skupa nedvojbeno je bio Aleks Pluskowski, britanski zooarheolog koji je jedini među kolegama iz svoje struke pričao nešto što nije bilo izvještaj s arheološkog lokaliteta. Može se čak reći da je pokušao dati novo utemeljenje zooarheologiji, pronaći joj novu svrhu, različitu od one koja joj je dosad pripisivana. Pluskowski polazi od fenomenološke pretpostavke da su životinje značajan dio ljudske konstrukcije, tj. da je u kontekstu ljudskog društva jedini kreativni akter čovjek, koji kao takav pridaje značenje svim drugim akterima i društvenim situacijama, pa tako i životinjama i svom odnosu prema njima. Zato u zooarheološkoj materijalnoj kulturi vidi artefakte koje je prvenstveno oblikovao čovjek.

Pluskowski je ostavio dojam vrlo predanog istraživača koji suvereno barata znanjima s područja zooarheologije, stoga sve zainteresirane za ovaj skup i tematiku kojom se bavi upućujem na njegovu internetsku stranicu beasts-in-the-woods.org. Među ostalim, na toj stranici možete pronaći sažetke referata iznesenih na ovom skupu.

Antonio Gotovac

38. međunarodni kulturno-povijesni simpozij Mogersdorf, Varaždin, 1. - 4. srpnja 2008.

Varaždin, stari hrvatski grad na panonskom prostoru, bio je od 1. do 4. srpnja 2008. godine domaćin 38. međunarodnog kulturno-povijesnog simpozija Mogersdorf, tradicionalnog ljetnog susreta povjesničara iz Hrvatske, Slovenije, austrijskih pokrajina Štajerske i Gradišća te

Ekonomaska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic and Environmental History

Volumen IV. / Broj 4
Zagreb - Samobor 2008.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Sekcija za gospodarsku povijest Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti Zagreb
(moderator: Hrvoje Petrić)

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksandić) i Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: doc. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (voditelj: prof. dr. sc. Drago Roksandić)

Urednici / Editors-in-chief:

Mira Kolar-Dimitrijević, Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Nataša Štefanec, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (Zagreb, Hrvatska), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula, Hrvatska), Zrinka Blažević (Zagreb, Hrvatska), Tatjana Buklijaš (Cambridge, UK), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb, Hrvatska), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Halil İnalçik (Ankara, Turska), Egidio Ivetić (Padova, Italija), Aleksandar Jakir (Split, Hrvatska), Silvije Jerčinović (Križevci, Hrvatska), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb, Hrvatska), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb, Hrvatska), Ivan Mirnik (Zagreb, Hrvatska), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb, Hrvatska), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb, Hrvatska), Marko Šarić (Zagreb, Hrvatska), Nataša Štefanec (Zagreb, Hrvatska), Mladen Tomorad (Zagreb, Hrvatska), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Hrvatska), Zlata Živaković Kerže (Osijek, Hrvatska)

Grafički urednik / Graphic design:

Alojz Zaborac

Prijelom / Layout:

Meridijani, Hrvoje Herceg

Lektura / Language editing:

Aleksandra Slama

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2008.

Adresa uredništva / Mailing address:

Hrvoje Petrić (urednik)
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@inet.hr

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH, Hrvatske gospodarske komore i Koprivničko-križevačke županije

---